

Kolozsvár, 1908.

XIV. évfolyam.
4. szám.

December.

... Kedves fiatal rendtársai! nek önnüvelődésük ügyében a „Kalazantinum“ c. lap útján kifejtendő működésére Istennek szent áldását kérem. 1897. okt. 11. **Frank Ferencz**, rendfőnök.

... Szíven mélyből üdvözlöm a kegyesrend kolozsvári tagjait és buzgó törekvéseit s örvendek, hogy magameinak mondhatom őket 1898 márcz. 15 + **Gusztáv Károly**, erdélyi püspök.

A szerkesztésért felelős:

Komáromy Dezső

Megjelenik:

a szüneti kivételével havonként.

Előfizetési ár 4 korona.

Kiadótulajdonos:

a „Kalazantinum“ hittudományi
és tanárképző-intézet.

Erdősi.

Asztalánál egyre számol, egyre ír a páter rektor.
Sok a dolog szeptemberben, föl sok írás gyűl ilyenkor.
El is fárad a munkában, olykor megpihen a fő, kéz
És a falra gondolkozva, szálló képzelettel fölne.

Nem rótt egykor a papírra számok mellé újra számot,
Azt olvasta: hősi hadja osztrák harcost hányat vágott?
S új csapat ha ellenállva jut elébe,
Keresztjével űzi őket branyiszkói harc vezére!

Az a harc, haj! Meg azok a diadalmas hős legények,
Ha még egyszer, egyetlen egy kerülhetne csak elébe.
... Sa magyarok Istenének mintha vón rá külön gondja,
Valaki belép az ajtón tisztelettel meghajolva.

Hős Erdősi nézi, nézi. Ezt az embert hol is látta?
Megvan! Első volt Branyiszkón, fön az ormon ő utána.
Eléje megy, paroláznak, szíves szóval tudakolja,
Mi szél hozta erre felé — hát azóta hogy megy dolga?

Sok keserves meg jó dolgot a vén harcos sorbavészen;
S rámutat a kis fiúra, ki fogódzik a kezébe,
„Ez meg itt a kis unokám, okos gyerek; azt akarnám,
Tisztelendő vezér urunk keze alatt ha hagyhatnám...

Messze földről azért hoztam ide kérem
Leszen magyar szíve-lelke, tiszta magyar az igéje“ —

A hős pap a harcos vérét gyöngéd kézzel simogatja,
Első osztály főnökét meg, hogy beírja, elhivatja.

Fő is tüstént. Daliás pap, feszül mellén a talárja,
Ihlett lélek szép tüztől lobog égő szeme lángja.
A legújabb diákjának szeretettel nevét kérdi,
S hogy a magyar szót ismeri, szereti-e, hogyan érti?

Szól az öreg: „Valamire én, már kérem, tanítottam,
Szép kis verset, honvédverset előtte elmondogattam,
Tudod is azt kis unokám — no csak bátran.“
Hős Erdősi is biztatja, s jó tanárja.

És a kis tót kigyúlt arccal, jényes szemmel el is kezdi
A dalt, amely az „Előre“ hősi népét megéneklí.
Ésszavala szépseregről, mely nem tudni, hogyan támadt,
Mely nem tudva meghalásról, neki rohant a halálnak.
... És a tanár lelkes arccal hallja, mit szaval kis tótja,
Egyszerre csak megöleli, a homlokát megcsókolja...

És a hős pap és a hős pór, kéz a kézbe,
Nem mondják bár, mind a ketten érzik mélyen,
Ez órában hős mult és a szép jövőendő találkoztak —
S érzik, hogyha új Branyiszkón ágyuk torka ásitorna,
Új Erdősi megint lenne, katonája ezre kelne
És Branyiszkó hősi ormán, vert ellennek zászló rongyán
Diadallal felragyogna a keresztje!

Kelecsényi János.

Pázmány Imádságos Könyvének hét bűnbánó zsoltára.*

I.

A régi énekes és imádságos könyvek, akár katolikus, akár protestáns szellemben legyenek is írva, több figyelmet érdemelnek, mint amilyenben eddig részesültek. Nemcsak könyvészeti adatokkal gazdagítják tudásunkat, hanem gyakran egészen új, s mások által ismeretlen irodalomtörténeti adatok nyomára vezetik a kutatót. Így a kutatásnak lehet középpontja, mondjuk, valamely ének, amelyben egy híres költőnek egyik darabját véljük feltalálni, sokszor pedig egy kis ötletszerű feljegyzés elég arra, hogy az ember figyelmét felkeltse. Minden ilyenféle szempontból figyelmet érdemelnek Pázmány művei, vagy, hogy egy egyedéről különösen szóljak, Imádságos Könyve. Meggyőző egyrészt arról, hogy a katolikus költészet élt a XVI. század végén, amidőn előszavában említi, hogy csak néhányat szed össze közülök; másrészt a „Tizedik Rész”-ében egy fejezetet találunk, amelynek címe: Szent Dávid penitentiartató Soltára. Ez a rész épen emiatt az egy szakasz miatt érdemel figyelmet. Mert benne talán akadunk oly művekre, amelyek valamely nevezetes szerzőnek tulajdonai, s bizony megérdemelnék, hogy hosszú háromszáz év után annak neve mellett említsék őket, akit jogosan megillet.

A katolikus egyházban már régi idő óta együtt szerepelnek az itt előforduló zsoltárok. Alaphangja valamennyinek a bűnbánat s azért már a középkorban Septem psalmi poenitentiales cím alatt jöttek elő és a bűnbánat idejében voltak használatban. A reformátusoknál ezen hét zsoltárnak együvé kapcsolása nem volt szokásban, legfeljebb csak a könyv, (a psalterium) Szt. Dávid zsoltárainak elején jelölték meg az előszó után, hogy bizonyos alkalmakkor mely zsoltárok alkalmazatosak s csak így jutottak egymás mellé, de sohasem kaptak külön címet. — Mikor a zsoltárok fordítása egyes nemzetek nyelvére kezdetét vette, ez a hét zsoltár megtartotta kiváltságát s együtt kerültek be az ájtatossági könyvekbe. Pázmány Imádságos Könyve azért is fontos tehát, mert itt találjuk meg őket először együtt magyar fordításban.

Mikor az Imádságos Könyvvel részletesen foglalkoztam, mindjárt feltűnt, hogy a hét zsoltár egy versformában, mégpedig Balassa strófákban van írva. Kutatva, hogy 1606 előtt ki írhatta ezeket a szép énekeket, önkéntelenül Balassára esett tekintetem, még megerősödött a gyanum akkor, amidőn az 51 zsoltár fordítását meg is találtam a Szilády-féle Balassa költemények közt és a Radvánszky Bélától kiadott Rimai költeményei közt, s összevetve Balassa nyelvezetével, szó és mondatfűzési sajátágaival, Balassának tulajdonítottam. Azóta azonban értesültem róla Dézsi Lajostól, hogy Erdélyi Pál ugyanebben

az irányban kutatott, csak hogy máshonnan indult ki s ő is Balassát tartja a versek szerzőjének. Dolgozata az Irodalomtörténeti Közlemények 1898. évfolyamában jelent meg: Balassa versek-e? cím alatt. Minthogy Erdélyi kiinduló pontja más, tekintsük át röviden dolgozatát. A Jolsvai deák kódexekben egy kéziratos imádságos könyvben találta meg ezt a hét zsoltárt és pedig, amint a számozást közli a VI., XXXI., XXXVIII., LI., CI., CXXX. és CXLI. zsoltár fordítását. A könyv Széchyné számára készült 1638-ban Murány várában. Az egész irott kódex 228 lapot foglal magában. Erdélyi ugyan nem említi, de valószínű, hogy negyedrétnél nagyobb lehetett. Az egészen protestáns szellem leng végig, amint megjegyzi. A zsoltárfordítások szerzőjéül csak két ember gyanítható szerinte: Nyéki Vörös Mátyás és Balassa Bálint. Azután felsorolja az énekes könyveket, amelyekben megvan a 7 zsoltár, de amelyik a kérdésre legfontosabb, Pázmány művét nem említi, ő Jolsvai kódexénél kezdi, s azt állítja, hogy összefoglalva 1639-ből vannak. Megemlíti azt is, hogy mi indította arra, hogy Nyéki Vörös Mátyás neve szóba jöjjön; ugyanis Rimai epicédiumának a debreceni kollégium csonka példányában egy XVII. századi kéz ezt írja az 51. zsoltár fölírása mellé: Bizon nem (szerzette) mert Vörös M[átyás] Nagi Giőri ka[nonok] szerzette, Ba[lassa] soha nem is lá[ta].¹ Hogy szerzőiket kimutassa, összegyűjti a Nyéki Vörös-ről szóló életrajzi adatokat s azokból igyekszik kimutatni, hogy szerzőjük nem lehetett. Azonban tényleg van egy nehézség adatai közt, amelyet azonban kiigazítani igyekszik, mivel különben nem lehetne igazolni állítását, eljárása azonban kissé túloz. Kijavítja Balogh A. tévedését, aki felemlíti, hogy Nyéki Vörös Mátyásnak egy 1588-ból való könyvtáblájára és lapjaira írva „Mária himnuszok”-at talált, s aki ezért azok íratását 1588-ra teszi. Erdélyi szerint ezek keletkezése 1625—1541 körül történhetett. Ámde hogyan keletkezhetek volna akkor, amikor már 1606-ban Pázmány kiadja őket. Tehát, ha későbbi eredetű is a könyv nyomtatási événél, íratása ideje 1590 körül esik és pedig legfőlebb 1605 végéig, visszafelé pedig 1588 után keletkezhetett.

Tesz egy igen figyelemreméltó megjegyzést értekezésében: az egész imádságos könyvön protestáns szellem leng végig. Dézsi Lajos valószínűnek tartja, hogy a Jolsvai kódex másolat és pedig Pázmány Imádságos könyvének másolata; úgy de akkor hogyan lehet benne protestáns szellem. Erre megadhatjuk valószínűség szerint a feleletet: Jolsvai Pázmány művének egy eperjesi prédikátor által kiadott, illetőleg átdolgozott alakját másolta. Hogy valóban protestáns szellemű, azt már Erdélyi értekezése is mutatja, de elárulja

¹ [—] kiegészítés Erdélyitől való.

* Az Acad. Cal. okt. 28-án tartott gyűlésén szabadon előadta.

ezt a zsoltárok számozása, amelyet úgy közölt Erdélyi, amint találta a kódexben. Itt pedig a katolikus és protestáns számozás össze van keverve, katolikus számozását adja a VI., XXXI. és CI. zsoltárnak, míg a XXXII., LI., CXXX. és CXLIII.-ikat a protestánsok számozásaival közli, ez pedig világosan mutatja, hogy nem lehet Pázmány közvetlenül a forrása. Ha pedig a kódex lapterjedelmét tekintjük, még csak erősödhetünk ebbeli hitünkben, Pázmány Imádságos Könyve nagy negyedrétre kinyomtatva 261 oldalra terjed, míg a kéziraté csak 228 oldalra, már pedig nem hihető, hogy írásban kevesebb volna, mint nyomtatásban, s ha tekintjük Pázmány könyve második kiadásának előszavát, ott felsorolja azon részeket, amelyeket az eperjesi prédikátor kihagyott vagy átdolgozott: „Mikor pedig olvasni kezdettem volna, eszembe vőm, hogy sok helyen megszagatta . . . és nemcsak az Mi Atyánknak értelmes mondását kihagyá, . . . nemcsak a szent kereszt jeléről való tudományt elhallgatá, de ezen kívül az estveli könyörgéseket, az Litániákat, és több jeles dolgokat is kitöröle az ő nyomtatásában.“ Így azután könnyen meg lehet érteni, hogy miért terjedt csak 228 oldalra a kézirat, s miért esik a végére a hét penitencialis zsoltár. Pázmánynál ott foglalnak helyet a litániák, s ezek a zsoltárfordítások és Mária himnuszok, illetőleg antiphonák közé jutottak. Mivel pedig a litániák Jolsvaiból hiányzanak, egész természetes, hogy együtt szerepelnek. Ebből azonban még nem lehet a két fajta énekeket egy szerzőnek tulajdonítani. Annyival is inkább, mert a kétféle fordítás közt nagy különbség van, mindjárt a nyelvezete elárulja, hogy szerzőjük nem lehet azonos a zsoltárok fordítójával.

De tulajdonképen találunk egy eléggé erős okot, amely szerint Balassáé. Rímainak saját kéziratú kódexében az 51. zsoltár mellé maga Rímai oda jegyezte, hogy Balassa Béza verseiből fordította, csak halála előtt való betegségében. Ezen feljegyzés mellett szóba sem jöhetne a debreceni példányba való bejegyzés, hiszen Rímai jó barátja, követője volt a költőnek s bizonyára nem kapta légből állítását. Különben tájékozottságát eléggé mutatja, hogy megnevezi a forrást, ahonnan Balassa fordította. Sziládi kiadásában közli Bézának ide vonatkozó szövegét s abban még a gondolatok, a képek, hasonlatok is azonosak Balassa átdolgozásával. Aki pedig ennyire jól van értesülve, annak állításával szemben egy futólagos bejegyzés számba sem jöhet. De meg háromszáz éven keresztül Balassi költeményeinek kiadásában forgott közkézen, s azzal a tiltakozással, amely annak egy debrecenben lévő példányában van megörökítve, Balassától el nem tudják vitatni, s ha eddig úgy fordult elő, megmaradhat ezentúl is, mert nincs rá elegendő okunk onnan törteni. Még az sem lenne akadály, ha Vörös Mátyásnak kézíratai vagy akármilyen művei közt elő is fordulnának, mert mint jól megjegyezte Erdélyi, az ő lelkiállapota soha sem volt olyan, hogy abból a bűnbánati zsoltároknak annyira átérzett, annyira szívre ható hangjai tudtak volna előtörni a bűnbánatnak. Életkörülményei Balassát tették szerzőjévé, s nagyon szépen megegyezik azzal a hangulattal, amely Balassa lelkét, midőn az esztergomi táborban betegen feküdt, elfogta.

Frick József.

Legénykérés.

I.

Alighogy kiléptek a kapu homályából, az alabárdokon megcsillanó napsugár kicsalta a kíváncsiak egész raját. S mert mindenki akarta látni azt a bilincsekbe vert ifjú legényt, aki borús arccal ballagott két drabant közt az utcaközépen: mihamar oly nagy csoportba verődének a jó kolozsváriak a boltok előtt és sarkokon, mikéntha magát Báthory Gábor uram fejedelem ő nagyságát tisztelnék, — holott minden jóra való polgárember tudta róla, hogy székhelyén mulat.

Egy köpcös mester — kezében a véső elárulta, hogy kőfaragó — legyintett a kezével s aztán szóval is kifejezte:

— Ennek is befellegzett.

— Hát ennek be — hagyta helyben a legénye.

— Tanulhat belőle mindenki. Így jár az, aki akkor beszél, amikor nem kell — szólt bele egy harmadik; olyan hangon, mint aki töviről-hegyire tudja az esetet.

— Aztán hogyan? kérdezték egyszerre többen is.

— Hogyan-e? Azt mondják, olyan gorombát ta-

lált odamondani a főkirálybíró uram szemébe, hogy tüstént kikiáltották rá a szentenciát. Holnap fejét veszik. Kegyetlen sors vár a szegény özvegy anyjára, akinek eddigelé is szolgálattal szerezte a betévő falatot — az már igaz. No mert — tette hozzá — ismerem: a Diósi fiú, a Miklós . . .

A rab a tolakodó nép sajnálkozó meg gúnyos megjegyzéseire felemelte a fejét s farkasszemet nézett a kápráztató napfénnel. De arcán ott ült a megbánás keserű vonása.

— Fiam, én édes fiam! — Egy egyszerű asszony útat törve magának, remegő sikoltással hullott a legény karjaiba, s hogy durván rángatták a drabantok, ő annál görcsösebben kapaszkodott szerencsétlen fiába.

— Hagyjatok . . . nem engedem . . . ez az én fiam — jajgatott utcahosszat.

Már a börtön elé jutottak. Végére úgy tépték le a fiú kebléről, s azt belökdösték; csak annyit kiálthatott: Az Isten áldja meg asszonyanyám!

— Adjátok vissza a fiamat! Miklós, Miklós . . .

Hol a fiam? — s a szívtépő jajveszéklés felterve a környéket.

A kérdésre nem felelt senki. Egy-két szánakozó szívű leány húzta magával a megtört, elalélt szülőt; biztatgatva támogatták haza a szétszéledő nép kíséretében. Ott aztán leborult és zokogott . . .

II.

A mindjobban besötétülő estben hűs tavaszi szellő kapkodta szét a harangkongást. A város zaja elcsitult, csak a sebesen tovasurranó Szamos hánykolódása verte fel hébe-hóba a tikkadt csendet.

Aztán leereszkedett a felhős éj, mint a búbánat a nehéz szívre . . .

És a nehézszívű ember ott ült a börtön padján. Sóhajtott és megcsörgette láncait. Aztán odatámolgott a rácsos ablakhoz; talán hogy friss levegőt szívjon? talán hogy nézzen valamit?

Nekitámasztotta forró homlokát a jéghideg vasnak. Emlékezett . . . A nyüzsgő városurak a terem ismerős képével mind megjelentek. A főkirálybíró felállt. Az az ember, akiről azt mondták neki, hogy az apja gyilkosa: nem kezével, de szavával kergette a halálba. És beszélt büszkén, beszélt nagyozón: „Én aki mindig az igazság barátja és védője voltam s akihez halvány gyanúja nem férhet a lelkiismeretlenségnek“ — s akkor, akkor történt, amit egész tisztán nem tud visszaidézni. Vaksötétség borult a szívére, az agyára, nem látott, nem hallott semmit . . . de mondott, kiáltott. Kikiáltotta a valót, a színigazat! S rémlik, mintha a kezéből is szállt volna valami, valami nehezebb a szónál . . . Majd felocsúdott. A szétrebbent, zsvajgó csoport halálkiáltására metsző gúny jelent meg az ajkán, aztán vad kacaj. Kikacagta őket . . . S jó lett volna minden, jó! Csak a karjaiba ne borult volna az a könnyező asszony, az a szerető édesanya. S hogy ráborult, óh, akkor érezte igazán mit tett . . . És késő volt!

Oda a tündérifjúság. A gondtalan tarka álmok szétfoszlottak, rongygyá tépődtek, mint, ime, az ég felhői. Hej pedig de szépek voltak! Valamikor lepke után kergetőzni vadvirágos páston, majd lassan kinőni a boldog gyermekábrándokból, ismerkedni az élettel, ott lenni a kenyértörésnél, de ott a komoly munkánál is. Így volt-e? . . . Olyannak látja most az életét, mint aki gyönyörű hegyi úton indul, mind fellebb a csillagok alatt, talán fel az égig, hol koromsötétség helyett a hold szöv; finom ezüsfátyolát, — aztán szédelő fejjel és kitárt karokkal, és hangtalan zuhan alá a feketén átitó sziklatorokba, hol a vihar szülemlik . . .

Vagy másképp is lehetett volna?! El lehetne fedni ebből valamit? . . . Bár még egyszer élhetne, egy új, egészen más életet . . .

Elfacsarodott a szíve. Visszaborult a vizes, kemény fapadra, arcát kezeibe temette és sirt.

Azt hitte, hogy egyedül van ébren. Künn az udvaron a hóhércigány alázatos, hizelgő beszéde hallatszott a porkolábbal a holnapi napról.

Azt hitte, hogy egyedül van. Pedig nem volt egyedül . . . A külsőváros egy kis házában még égett a mécsvilág. Könnyes szemű asszony az asztalra borulva.

Csendesen vigasztalva, széparcú leány simogatja a kezét

— Óh Magda, hogy ezt is megértem; hogy őt is el kell veszítnem . . .

Előtte inádságos könyv; első oldala felütve, rajta reszkető szálas betűkkel „Megholt az én Gábor fiam 1607.“ „Megholt az én uram 1611-ikben“. Erre hajtja le fejét

— Irhatom már az én Miklósomat is. De meg is látogattál Istenem! Óh, hogy mért nem tudott magára vigyázni; pedig de hányszor mondta neki az apja, míg élt: „te fiú! tartsd meg magadnak, amit gondolsz“ és a tied is de sokszor intették jószóval a heveiségeért . . . Bárcsak én is meghalhatnék, úgysem élet ez már nekem . . .

— Ne zúgolódjék az Isten ellen asszony néném. Hallgasson ide: felmegyünk a fejedelemhez —

— Hiszen ha lehetne! Térden állva, összekulcsolt kézzel rimádkodnám előtte. De holnapig?

— Mit is tegyünk hát? . . . Megkérjünk mindent, megkérjünk ugye mindenkit, míg csak szikrája nem lesz a reménynek?!

A feltámadt szél megrázta az ablakot, gúnyos zörgéssel, kacagó zúgással . . .

III.

Sietve tartottak a plébánia felé. A friss reggeli szellőben messze hangzott a műhelyek zakatoló lármája, az öblöstorkú mesterlegények víg dala. Az utcákon zsi-bongott a dolgozó nép, mint a hangyaboly s lassan szál-lingózott templomba az asszonyhad. Végre a jószágos arcú öreg pap előtt álltak, megilletődve, zavartan. Nyájas tekintete azonban fölbátorította őket:

— Tudom, lelkeim, miért jöttök . . . Bizony szomorú idők járnak! Mindég kísért valami rossz, valami ördögi köztünk.

— Óh — esdekelt könnyezve az özvegy — segítsen atyánk rajtunk az Istenért! Az én fiam . . .

— Tudom, tudom — a fiú nem fog meghalni . . . Ne hálálkodjál, jó asszony nekem, csak az Istent dicsérd, hogy ismét enyhíthetek az én híveim kinos keservein. Bárcsak örökre eltávoznék evvel minden megpróbáltatás!

A cellaszerű szobácskába beömlő napfény az imént szomorú arcok helyett mosolygókat talál és gyorsan felszárítja az árulkodó könnyeket.

— Hanem sok, nagyon sok kell annak a rakoncátlan legénynek kiszabadítására.

— Szegény vagyok, atyám — sóhajtott az asszony.

— Nem kincs kell, nem, csak egy sereg jó asszony és ember, kik azért a gonosz gyerekért jót álljanak. És mégis, kincs is kell: egy kedves kis feleség néki . . .

Diósiné önkénytelenül ránézett a keszkenőjével babráló Magdára, ki észrevéve magát, lángbaborult arc-cál süti le szeméit.

— Talán bizony te volnál az, leányom — szól hozzá mosolyogva a pap. Talán bizony te adod vissza jószíveddel ennek az asszonynak szerette gyermekét?

A leány nem szól, de szívét boldog, félő sejtelem szorítja el.

— Nem mondod. És hallgatásod nagyon sokat beszél. Menj békével és tégy a szíved szerént. Amint mondtam, úgy lesz . . .

Az ajtó kinyílt, fiatal levita lépett be rajta. S ők elmenőben odaborultak az öreg pap elé s könnyezve csókolták reszkető kezét. Az, hogy elrejtse elérzékenyülését, az ifjú paphoz fordult:

— Kedves domine, nem tenne nékem egy szívességet?

— Készségesen — volt a felelet.

— Asztalomon talál hártát, kalamust, pennát; írja amit diktálok: „Uraságtok megbocsásson, könyörgünk uraságtoknak alázatosan, hogy az mely ifjat az ő gorombaságáért halállal büntetni akar, uraságtok legyen kegyelemmel Istenért . . .“ Megvan?

— Meg.

„Lám az régi törvényben is ez a szokás mindéltig volt s vagyon most is, hogy az mely ifjú bűnben esett, valamely leányzó meg akarta kérni, megadták neki és megkegyelmezték életinek. Szintén azonképen ezt az ifjút is egy leányzó akarja megkérni s meg is kéri, mű is könyörgünk uraságtoknak mind fejenként alázatosan, hogy uraságtok legyen kegyelemmel szegénnek és bocsássa el . . .“ Leirta?

— Le — szólt az, föl sem ütve fejét az írásról „Lám azt mondja Isten is Ezekiel 33. részében hogy Nem akarom az bűnös embernek veszését, hanem hogy éljen és megtérjen én hozzám. Annak okáért könyörgünk uraságtoknak, hogy kegyelmezzon meg a szegény goromba ifjúnak, ő pedig azt fogadja, mindéltig jámbor ságban él és uraságtok szegény kedves szolgája leszen tehetsége szerint, csak uraságtok megkegyelmezzon szegénnek . . .“ Hajtsa össze, címezze a senatusnak: „Alázatos istenbéli könyörgésünk uraságtokhoz“ etc, mint rendesen.

Evvel is két embernek adtuk vissza az életét Isten akaratával, mormogta csendesen. Hogy is mondja az Írás? a mennyekben jobban örülnek egy megtért bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak . . .

IV.

Ragyogó délután. A mosolygó napsugár jókedvében bearanyozza a csúcsíves ablakok ólomkarikáit és a szegényes apró házak üvegkockáit egyaránt, még a börtön sötétségébe is juttatva egy ici-pici világosságot: gyöngé reményt a szív kétségbeesésére. Ott az új élet után, a világosságért epedő Miklós roskadt alakja.

Egyszerre csak hallga — fegyvercsörrenés üti meg fülét, lecsetten a zár, csikordul a kulcs. Óh, hogy nincs irgalom! . . .

Vakító fény tódul be az ajtón. Benépesül a nyirkos szoba tarka néppel, asszonyokkal. Suttogás és elfojtott zokogás hallatszik.

Valaki közeledik hozzá, de nem véres ruhájú hóhér pallossal kezében; egy hófehérbe öltözött, aranyhajú angyal, kedves, ismerős leányarc. Ráhajlik édesen, pihe-könnýű fátlat terít a nyakába és remegő hangon mondja:

— Enyém vagy! Szabad vagy! — és kezeiről lepattanva tompán zuhan alá a súlyos vasbilincs.

Aztán kézen fogja és viszi magával. Ráborul az édesanyja is és forró könnye az arcára pereg, amint megcsókolja. Megcsapja üde virágillatos tavaszi levegő. Kongó kapuboltozat alól verőfényes utcára érnek. Kezét a szeméhez kell emelnie, hogy lássa azt a tengernyi népet, az örvendező arcokat, kik közt az a leány, a gyöngé nő vonja őt, a daliás, akaratos férfit.

Enyém vagy, szabad vagy! — cseng a fülében. Virágosó hull reájuk, kis kacsók szorják; rózsaszín ruhás lányka gyönyörű koszorúval övezi az ő angyala hófehér homlokát, aranyhaját.

Galambösz fürtű pap kerül eléjük. Ők térdre esnek, remegő kéz a fejükön és suttogás: Éljetek jámborul, legyetek boldogok! — Kedves fiam — zokog mellette az édesanyja.

Lát és megismeri az embereket. Ért és szívét öröm tölti el. Nézi azt a bájosarcú leányt, kiről valamikor ábrándozni is próbált, kezében érzi reszkető kezecskéjét, szeme annak beszédes kék szemébe téved, s mikor házuk kis kapuja elé érnek, gyorsan lehajlik és forró csókot nyom kacsójára:

— Édes Magdám! mondja.

A leány önfelédten simul hozzá és eltűnnek a kíváncsian zajgó nép tekintete elől . . .

. . . Aznap este Kincses Kolozsvár érdemes nótáriusának pennája úgy fogott, miként az itt következik: „1613. die 24. aprilis. Ex commiseratione amplissimi Senatus ez beírt fogoly legényt, mikor egy leányzó megkérte volna, békével fogságából ki és elbocsátották, hogy az Istent megkövesse és ennek utána ez városon jámborul éljen és soha szánt szándékkal nem vétkezik.

Notarius m. p.“

Mert így esik néha leánykérés helyett — legénykérés.

Szira Béla.

Tekintély az iskolában.

Sietek kijelenteni, hogy az alábbiakban pusztán a tanárnak a tekintélyéről, illetőleg ennek mint nevelői tényezőnek a szerepéről, helyesebben értékéről lesz szó; tehát mindaz, amihez a tekintély fogalmát kapcsolják (a középiskolában), a dolgozat keretén kívül esik.

A tekintély egyike ama sok fogalomnak, melyet gyakran használnak, ritkán vizsgálnak s ezért nagyon változatos értelemben fordul elő. Félreértés elkerülése miatt jelzem, hogy disztíngvólok törvény és tekintély

között. A törvénynek lehet érvényt szerezni, sőt kell is érvényt szerezni, de a törvényt nem ránthatja elő senki, hogy azzal magának tekintélyt szerezzen. Egyelőre legyen elég annyi, hogy a tekintély *személyes* tulajdonság. Ha azt mondom X vagy Y tekintélyes ember, akkor ezt pusztán X-re vagy Y-ra kell érteni, mint személyre; akkor ezen oly tulajdonságot értek, mely annak személyéhez hozzátartozik, senki el nem veheti, senki nem adhatja. Tekintélyes emberen nem olyan embert értek, aki törvé-

nyek és elvek bástyájával veszi magát körül, hogy saját tarthatatlanságát védelmezze, hanem egészen mást. A tekintélyes embernek ilyen védőművekre nincsen szüksége. Az nyílt, mindenkitől megközelíthető; előtte mindenki meghajol, nem szolgai félelemből, mint a félreértett tekintély előtt, hanem azért, mert a ki meghajol, érzi, hogy ebben fölmagasztosulása van. Igen, a tekintélyt nemcsak érteni, hanem *érezni* kell, mert a tekintély egy erkölcsi érték, meg érzületünk normája, s amelynek a tiszteletét, helyes értelmét, igazságos értékelését csak annál találhatjuk meg, akinek van erkölcsi érzéke, erkölcsi érzülete. Beszélhetnek arról, hogy a tekintélyek kora lejárt, de ekkor vagy nem igazi tekintélyről van szó, vagy állati színvonalról eredő támadással van dolgunk az *ember* méltósága ellen. Mert beszélhetnek az erkölcsök meglazulásáról, lekötheti az emberek figyelmét a mulékony anyag, ez nem változtatja meg azt a változatlan, minden tér és időn kívüli örök értéket, melynek erkölcs a neve, s amelynek egy reflexe tükröződik lelkünkbe azokról, akiket tekintélyeknek fogadunk el.

Odáig jutottunk tehát, hogy a tekintély személyes tulajdonság, sőt tovább: tudjuk azt is, hogy olyasvalami, amiről azt mondjuk, hogy erkölcsileg értékes.

A tekintély fogalmának ez a rövid, általános vizsgálata elég nekünk arra, hogy most már a középiskolai tanár személyében keressük fel, ahonnan hozzánk is érthetőbben szól, meg a középiskola belső életére is némi fényt derít.

Az a kis tanuló, aki a szülői ház ölelő karja közül jön az iskolába, tanárával szemben a kisebbségnek azzal az érzelmével van elteleve, amellyel rendesen a kicsinyek szoktak a nagyok iránt, sokszor a fiatalok az öregek iránt. A tisztelet és félelem bizonyos keveréke ez, mely a más fölényének az érzéséből származik. Otthon a szeretet az, amely a gyermeknek engedelmisséget parancsol szüleivel szemben, az iskolában ezen a fokon a félelem bizonyos neme. A tanuló mindegyre fejlődik, mindig jobban megismeri tanárát, mindig bensőbbé válik a viszony tanár és tanítvány között, a félelem helyét a szeretet váltja fel s az iskola második otthonává válik a tanulónak, ki tanáraiban szülői után legnagyobb jótevőit látja, parancsaiknak készséggel engedelmeskedik, de most már nem félelemből, hanem — szeretetből. Mindezt könnyen eléri a nem a törvény paragrafusain rágódó, de annak szellemét értő, a gyermeki lelket ismerő olyan tanár, akinek nem a száján van a szeretet, hanem a szívében ápolja azt.

A tanuló évek hosszú során át fejlődik, változik, a tanárt mindig más oldalról ismeri meg. Kezdetben csak azt észlelte, hogy a tanár jól bánik vele; szépen beszél, mint otthon szoktak, tréfál is, talán meg is simogatja, de meg nem veri; otthon is mondták neki, hogy az iskolában így meg így viseld magad, jó légy, a tanároknak engedelmeskedjél, szóval eleinte minden igen szépen megy, a tanárnak könnyű a dolga. De később a tanulónak — azt mondjuk — kinyílik a szeme. S ez akkor kezdődik, mikor a tanuló bírálgatni kezdi a tanárt. A gyermek ugyanis nagy intellectualista. Ha tanul, nagy hévvel tanul, ha tudja kitűnően a leckéjét, nagy bátorsággal jár-kél: úgy titokban hajlandó elhinni, hogy többet

tud, mint a tanár, vagy legalább is annyit. Most már mindjobban veszt erejéből a szép szó, a tréfák kezdenek nem mindig sikerülni, a simogatás meg épen ellenkeznek méltóságával (a verést nem is említem, mert emiatt sztrájkba lépnek a diákok). Szóval a tanulóban felébredt és nagyban forr a tudásvágy; már sok dologról tudja, hogy igaz-e vagy nem; észreveszi a hibát, sőt keresi is. De mást is észlelünk a tanulónál. Kezdetben a gyermek nem sokat törődik a más cselekedeteivel, csak amennyiben reája is volna azoknak valamelyes hatása, s ha ez rá kedvező, akkor helyesli a cselekedetet, különben minden kevésbé érdekli őt; de később, bár nem tulságos fokban, a más dolgai is érdeklik, mindjobban fejlődik erkölcsi tudata, a jó és rossz, helyes és helytelen között mindig élesebben különböztet.

Ez nagyjában a tanuló fejlődése. Amint láttuk, kezdetben az annyiszor hangoztatott atyai szigorúsággal párosított szeretet mindent elvégez; később azonban ez nem elég. Egy másik, nem kevésbé fontos tényezőre van szükség s ez a tekintély.

Hogy azt az általános keretet, amelyct eddig a tekintélyről nyertünk, tartalommal töltsük ki, legjobb lesz, ha a gyermeki lélek imént vázolt kettős irányú: intellektualis és morális fejlődésének a fonalán haladunk.

A tanulónál a tekintélynek a tisztelete abból fejlődik ki, hogy érzi a tanár felsőbbiségét. A tanárnak itt könnyű a dolga, mert ezt a felsőbbiséget neki a tanári állás adja meg (most nem szólva arról, hogy a tanár is tartozik ezért az állásnak); később azonban, mikor beáll a gyermek rohamos intellectualis fejlődése, a tanár ezt a felsőbbiséget csak úgy tarthatja meg, ha a — mondjuk — hatalmi felsőbbiséget, intellectualis felsőbbség támogatja. Ha a gyermek észreveszi, hogy tanára nem csupán annyit tud, mint amennyit tőle megkíván; ha látja, hogy előadásában a tanárnak nagy tudományos háttér áll rendelkezésére: akkor az a gyermek, aki a tudásban látja most a legnagyobb értéket, meghajol a tanár előtt nem épen szolgai félelemből, hanem mert érzi tanárának tudományos felsőbbiségét; s készséggel hajol meg előtte, mi inkább tudományának, mint állásának szól. A tekintély fogalmának egyik lényeges jegyét az értelem kiművelt-ségében, a *tudásban* találtuk meg.

A tekintélyes tanár nemcsak egy-két, vagy adott esetben ilyen határozott, de ebben állhatatos is. Ha egyszer a praeparatio füzeteknek ilyen- vagy olyan kiállítását vagy térképábrák az elkészítését tekintélyének egész súlyával elrendeli, ennek csak úgy lesz fogamatja, ha nemcsak igazgatói vagy főigazgatói látogatások alkalmával, de minden alkalommal érvényt szerez rendeletének.

A tekintélyes tanár nem utolsó jellemvonása: a törvénytisztelet. Ha a tanuló észreveszi, hogy a tanár hadilábon áll a törvénnyel, bizonyára az is hadilábon fog állani a tanár tekintélyével. Sokan azt hiszik, hogy a tanulók nem tudják, mi a tanár kötelessége s azért többet megengednek maguknak. Ez azonban strucpolitika.

Ha a tanárnak van tekintélye, akkor, mivel a felsorolt tulajdonságokkal rendelkezik, megvan az iskolában az erkölcs-nevelésnek leghathatósabb eszköze: a példa.

A tekintély nemcsak az erkölcsi nevelés eszköze, hanem fontos *didaktikai tényező* is. A tanár egész oktatásának mondhatni a tekintély az alapja. Ismereteinket nem szerezhettük mind közvetlen tapasztalásból, nem érthetünk mindent, hanem sok dolgot a kifejtett értelemben vett tekintélynek elhiszünk. Az iskolában a tanuló kezdetben mindent elhisz. Később is egyes tárgyaknál, főleg az irodalomnál, történetnél legnagyobb részben elhiszi a diák a tárgyalt dolgokat a könyvnek ugyan, de a könyv mögött a tanár tekintélye van.

Hogy az egyes tárgyakról, azoknak értékéről, miképpen gondolkozik a tanuló, abban oroszán része a tanár tekintélyének van. Vannak ugyan kivételek, mint mindenütt, de a tekintélyes tanárnak a tárgya is tekintélyes szokott lenni. Ha ellenben a tanárnak tekintélye nincs, annak a tanuló itt kiszámíthatatlan kárát vallja. Amint az erkölcsi nevelésnél a tekintélyes tanárnak morális tulajdonságai érvényesülnek, úgy itt az oktatásnál az intellectualis kiválóságok lépnek előtérbe. A tekintélyes tanár mindennek előtt érti a dolgát; tárgyában egészen otthonos, úgy hogy bármilyen csekély dologról legyen szó, úgy ad elő, hogy nagy tudományos háttérrel van. Bár többet tud azonban s többet is kell tudnia, mint előad, nem szabad tudományát fitogtatni; különben ritkán a tudományt, inkább a tudakosságot árulja el az efajta tanár.

Amellett hogy tudja a dolgát, ért ahhoz is, hogy miképpen tanítsa meg azt tanulóival. Volt tudós tanárom, aki nem igen tudott tanítani, volt kevésbé tudós (u. a. tárgyból) de jobban tudott tanítani, nagyobb is volt a tekintélye.

Az oktatástan terén emeli a tanár tekintélyét az, ha az iskolán kívül van tudományos munkássága, melyről a tanulóknak sok esetben van tudomásuk.

A nevelő-oktatás harmadik funkciója a testi nevelés. E tekintetben egy középiskolai tanárral szemben jórészt azok a követelmények állnak fenn, melyek a fegyelmelés körébe tartoznak, ezekről tehát is nem szükség külön megemlékezni.

Minthogy a tekintély fogalmának kettős vonása teszi a tanárt azzá, aki, ebben a vonatkozásban röviden a tanár egyéniségéről is meg kell emlékeznünk.

Mindjárt bevezetőleg említettük, hogy különbség van törvény és tekintély között. Most, mikor tudjuk, hogy a tekintély személyes erkölcsi tulajdonság, ezt a különbséget úgy fejezhetjük ki, hogy a törvény objektív valami, a tekintély pedig szubjektív. A törvény a maga rigorozitálásában *egyforma* mindenkire, a tekintélynek *egyformán* imponáló ereje van, de különböző egyénenként. A törvény egyformaságot tud előállítani a sokaságban, a tekintély sokaságot az egyformaságban. A törvény nagyon hideg, az egyéniség melegségének kell életet fakasztani az iskolában. A tanár nem lehet törvények és rendetek végrehajtója, hatalmának tudatában nem képzelheti magát elérhetetlen magasságban tanítványai fölött. Sok finom szál köti össze az igazi tanárt tanulóival, ezek a szálak egyéniségből indulnak ki, egyéniségének főleg azon vonásaiból, melyeket a tekintélyben találtunk meg. A tanulók ahányan vannak, annyi-félék s ezzel számolni kell. Az individualitást figyelembe

kell venni; igaz, hogy az osztályok népessége nagy akadályokat gördít ez elé, de végre is be kell látni, hogy az iskolában nem tömeg nevelésről, de egyének neveléséről lehet szó. Egyénekké kell nevelni a tanulókat, mert csak ha jó, kifejlett egyének, lesznek hasznos tagjai a szociális közösségnek. A mai szociális nevelés is az egyéni nevelést sürgeti. Egyéneket csak egyén tud nevelni; a tanárnak tehát minden ízében egyéniségnek kell lenni, aki a maga lábán jár, akinek magának van meggyőződése, mely módosulhat, de mindig rajta lesz egyéniségének bélyege. A tanár egyénisége átsugárzik a tanulókra, kik ilyenformán nem várják mindig azt, hogy más gondolkozzék helyettük, hogy minden lépésben mellettük álljanak, hanem tudatosan haladnak egy gyönyörű úton, melyről mindenféle nagyszerű perspektíva nyílik s amelynek a neve: egyéniség útja. Ezzel szemben a maradiság, a chablonszerűség, a merev szabályokhoz való ragaszkodás, mindig jobban csődöt vall; a haladó tudomány meg fogja valósítani azt, hogy a XX. század a *gyermek* százada lesz. Nem lehet szabálynak venni, de nem is lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a lángelmék legalább is kényelmetlenek voltak az iskolában. Sokáig lehetne még ezt folytatni, de itt csak rámutatni akartam az egyéniségre, mint amely legszorosabb kapcsolatban van a tekintéllyel.

A tanuló fejlődése nemcsak intellectualis, de egyúttal morális is. Mindaz, amit erkölcsösnek nevezünk, az akarat funkciójában nyer kifejezést. A tanuló a tanárnak nemcsak tudományát bírálja, de cselekvéseit is. Kutatja, X-el vagy Y-al szemben hogyan cselekszik; adott esetekben milyen szándék vezérli; követi-e azt az igazságot, melyet hirdet stb. Ha ezekben is érzi a tanítvány tanára felsőbbiségét, akkor nemcsak értelmét, de akaratát is alárendeli a tanár akaratának. Elhiszi, amit tanít, megteszi, amit parancsol. A tekintély fogalmának második jegyét is ismerjük, ez: az *erkölcs*. Többre nincsen szükségünk, de nem is találunk, mert a tekintély csak két lelki tevékenységünkre van hatással: értelmünkre (*gondolkozásunkra*), amennyiben ismereteinket gyarapítjuk, mikor a tekintély tudását elfogadjuk *akaratunkra*, amennyiben az elismert tekintély parancsait cselekvésünkben normául fogadjuk el. Az érzélem annyira szubjektív, hogy az semmi külső befolyás uralma alá nem eshetik.

Két fontos jegyét találtuk meg tehát a tekintélynek: A *tudást és az erkölcsöt*. Hogy a kettő közül melyik a fontosabb, azt nehéz volna eldönteni lényegében: mindkettő nélkülözhetetlenül fontos. De amennyiben az erkölcsnek socialis vonatkozásai vannak, amelyek legelemibb érdekeinket érintik, szokás mondani, hogy a tekintély alapja az *erkölcs*. Tudása is. erkölcsé is személyiségnek lévén, világos, hogy a tekintély személyes tulajdonság, melynek erkölcsi súlya van. Minthogy pedig az értelem tudásában és az akarat erkölcsében nyilvánul meg, főképp a személyiség *én*-je (megjegyezve, hogy itt már van szerepe az értelemnek is, mely épen egyénenként változó), mikor az iskolában a tanár tekintélyéről szólnak, annyi, mintha a tanár egyéniségéről beszélnénk [minthogy a tanár eszével és akaratával hat s csak ritkán érzelmével].

Ezek után könnyű belátni, hogy a tekintélynek az

iskolában nagy szerepe van; fontos nevelői tényező, igen hasznos didaktikai eszköz, a tanárnak nélkülözhetetlen tulajdonsága. Az iskola első sorban nevel, helyesebben nevelve oktat. A nevelő-oktatás első funkciója az erkölcsi nevelés, helyesebben fegyelmezés. A fegyelmezés pedig első sorban a tekintélyen fordul meg. Ha a tanár azzal akar magának tekintélyt szerezni, hogy mindig hangoztatja tanári — nem hivatását — de hivatalát, akkor annak a tanításában nem lesz köszönet, mert a tanításra a fegyelmezővel kell előkészíteni az utat, fegyelmet pedig nem tud tartani, mert nincs tekintélye, mivel az állás tekintélyt nem ad, hanem neki kellene az állásnak tekintélyt szerezni. A tekintély a fegyelmezés terén az akarat megnyilvánulásában áll. A tekintélyes tanár tehát szilárd elhatározású, állhatatos, akaratát nem változtatja, nem habozó, határozott, törvénytisztelő, pontos, mindenkivel szemben igazságos, méltányos, a jót jutalmazó, a rosszat büntető lesz. Lássunk ezen tulajdonságok közül néhányat közelebbről: a tekintélyes tanár mindenek előtt határozott. Az iskolában nem ötletszerűen, de egyéniségének megfelelő terv szerint jár el. Bármilyen forduljon elő, pld. fegyelmi eljárásra van szükség, nem kapkod fűhöz-fához, hanem higgadtan ítél, határozott kijelentést tesz, amivel sokkal nagyobb hatást ér el, mintha ahhoz a bizonyos radikális paedagogiai eszközhöz; a bothoz fordulna, vagy magából kikelve a tanulók dobhártyáját veszélyeztetve adna kifejezést nem tetszésének. A kiabálás különben sohasem árul el benső egyensúlyt, amire pedig a tanárnak minden körülmények között szüksége van. — Ennek a határozottságnak kell nyilvánulni a fegyelmi eseteken kívül pld. a lecke feladásánál. Ne a tanuló határozza meg, hogy mennyi legyen a lecke, hanem a tanár. Természetes, hogy itt a tanárral szemben az a követelmény áll elő, hogy legyen tekintettel a többi tárgyakra, ne tartsa a magát különben a többinél: továbbá vegye számításba a tanulók korát, értelmi fejlettségét. Ilyen esetben a tanulók nem kérnek kevesebb leckét (többtől nem kell félni), hanem a határozott kijelentésnek eleget fognak tenni.

Most már a középiskola belső élete is más színben tűnik fel előttünk. Mindig hangoztatták azt, hogy a középiskola nevel; volt ennek olyan változata is, hogy az életre készít elő, hogy magasabb tanulmányokra képesít s ma abba a semmitmondó frázisba foglalják a középiskola célját, hogy általános műveltséget ad. A renaissance humanisztikus műveltsége, a XVIII. századtól mindjobban erősödő természettudományi fölfogás egyképen rányomta bélyegét a középiskola életére. Mindkettő külön-külön utat tört, egyik sem tudott ellenni a másik nélkül, s ma a gimnáziumban farkasszemét néznek egymással. Az egész egy hatalmas kérdő jel, melynek a megoldását a tanulók megterhelése stb. egyféle alakban u. a. rémalak késlelteti: az utilitarizmus. Amerika már-már belefullad ebbe, máshol, nálunk is, szinte kéjelegnek vele. Közben a középiskola új medret váj magának. A kor szelleme, tudományos törekvése, haladása egyengeti ennek útját, mely az intellectualis és morális erők harmonikus fejlesztése, egyéniségek képzése által akarja, sőt követeli, hogy a tanulót a socialis közösség alkalmas tagjává tegye. A középiskolának erre legalkalmasabb eszköze az értelmi és erkölcsi alapon nyugvó tanári tekintély, mely az egész iskolai életnek az irányát, kerekeit kiméri s az ezzel összefüggő egyéniség, mely tartalommal tölti meg a keretet. Első sorban nem az ismeretek halmaza teszi a tanulót az iskola végeztével a társadalom hasznos tagjává, hanem az ő értelmes, erkölcsös egyénisége.

A jelen század proféciája a múlt század örökbecsű alkotásaiban van megírva: Faust sok mindenben megy keresztül, de megelégedést végre is a közösségért való, tehát erkölcsös munkában talál; Ádámnak a sok színes álomtól fölzavart lelki egyensúlyát az Úr szava állítja vissza: Ember küzdj és bízva bízzál! Erre a munkára, erre a küzdelemre készítsen a középiskola. Ebben az előkészítésben a tekintély és hordozója: az egyéniség az egyedül sikerrel bíztató eszköz!

Kisparti János.

Piaristica.

Graf Jakab, a Kalazantinum francia nyelv tanára, a kolozsvári egyetemen a francia nyelv előadója, nyelvigimnáziumi tanár, a tanügy nagy veszteségére elhunyt 69 éves korában.

Egész életét a tiszta, emelkedett gondolkodás, a páratlan szorgalom és kötelességtudás, az igazi jóság és jellemesség tette példássá. Szelidsége, jósága valláskülönbség nélkül mindenkit meghódított. Igazi, mély vallásosság jellemezte. Midőn a betegség az ágyba döntötte, Istenbe vetett bizalma, türelme nem hagyta őt el soha. Vallásos lelkének megfelelően utolsó festménye, minthogy a festészet volt egyik legkedvesebb foglalkozása, Krisztus Urunkat ábrázolta.

Ezt a képet ő az egyik kedves betegápolójának, egy apácának ajándékozta, ki őt a klinikán ápolta. Nem győzte dicsérni ezen angviali lelkeket. Ezen szép tette,

de általában jellemző türelmessége, jóságos modora mindenki előtt rokonszenvenessé tette. Nem csoda, ha mindannyian valláskülönbség nélkül olyan őszinte részvétellel kondoleáltak és a temetésén is annyian mutatták ki szeretetüket és igaz fájdalmukat.

A kolozsvári Kalazantinum az alapításától fogva buzgó, lelkes tanárára csak hálával és szeretettel fog mindig gondolni.

Legyen áldott emléke és jóságos lelke találja meg az égi honban méltó jutalmát és örök boldogságát!

Az Acad. Cal. 1908. dec. 17.-én tartott ülésének tárgysora:

Bárdi István: „A drótnélküli táviró”-ról tartott szabad előadást.

Tompos József utána beszámolót tartott, mint jegyző.